

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.12.3](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.12.3)

УДК 351/354:330.15

*Н. В. Васильєва,
д. держ. упр., доцент,
професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом,
Національна академія державного управління при Президентові України
ORCID ID: 0000-0002-3128-7767*

*С. М. Приліпко,
д. держ. упр., доцент,
в.о. завідувача кафедри публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-6116-328X*

*В. М. Мухін,
аспірант кафедри публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0001-8265-6481*

*Н.О. Шевченко,
к. е. н., доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0001-6722-9326*

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЛЮБИТЕЛЬСЬКОГО РИБАЛЬСТВА ЯК ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

*N. Vasylieva
Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of
Regional Administration, Local Self-Government and Urban Management,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

*S. Prylipko
Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Public Administration and Innovation Management,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

*V. Mukhin
Postgraduate student of the Department of Public Administration and Innovation Management,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

*N. Shevchenko
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Ecology and Life Safety,
Uman National University of Horticulture*

**PUBLIC ADMINISTRATION OF FORESTRY AND FISHERIES DEVELOPMENT AS
OBJECTS OF THE TOURIST AND RECREATIONAL SPHERE**

Авторами акцентовано увагу на проблемі публічного управління розвитком лісового господарства та любительського рибальства як об'єктів туристично-рекреаційної сфери. Лісові та водні ресурси відіграють важливу роль у соціально-економічному й культурному житті суспільства. Розвиток туристично-рекреаційної сфери спрямований на врегулювання відносин між людьми та навколишнім середовищем. Проблеми розвитку туристично-рекреаційної сфери переважно спричинені відсутністю системного підходу до формування відповідних державної, регіональних і місцевих стратегій і програм, реалізація яких стимулювала б створення сприятливих умов, зокрема в напрямі лісового й рибного господарств, любительського рибальства для внутрішніх та іноземних туристів. В Україні доцільно розвивати сільський туризм, який сприятиме раціональному використанню наявного природнього потенціалу, зокрема лісових і водних ресурсів у туристично-відпочинкових цілях. На підставі застосування міждисциплінарного підходу обґрунтовано доцільність запровадження кластеризації та кооперації до публічного управління розвитком лісового й рибного господарства та любительського рибальства як об'єктів туристично-рекреаційної сфери. Процеси глобалізації призвели до потреби запровадження у публічному управлінні інструментів антикризового управління. Встановлено, що екосистемний підхід до публічного управління дозволяє максимально дослідити й ефективно розвивати туристично-рекреаційні ресурси для задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні. Досвід зарубіжних країн доводить ефективність застосування кооперативної й кластерної моделей співробітництва, що дозволяє розвивати лісове й рибне господарства, любительську рибалку як об'єктів туристично-рекреаційної сфери. В Україні доцільно розвивати малий і середній бізнес у лісовому й рибному господарствах, туристично-рекреаційній сфері, а також любительське рибальство. Це сприятиме самозайнятості населення, формуванню сучасної, привабливої та комфортної інфраструктури, особливо у сільській місцевості. Позитивні зміни позначаються на іміджі України, конкурентоспроможності регіональних туристичних і рекреаційних продуктів, їх просуванні й популяризації на вітчизняному й світових ринках.

The authors paid attention on the problem of public administration of the development of forestry and amateur fishing as objects of the tourist and recreational sphere. Forest and water resources play an important role in the socio-economic and cultural life of society. The development of the tourism and recreation sector is aimed at regulating of relations between people and the environment. Problems of development of the tourist and recreational sphere are mainly caused by the lack of a systematic approach to the formation of appropriate state, regional and local strategies and programs. Their solving would stimulate the creation of favorable conditions, in particular in the direction of forestry and fisheries, amateur fishing for domestic and foreign tourists. There is the need to develop rural tourism in Ukraine, which will promote the rational use of the existing natural potential, in particular forest and water resources for tourist and recreation purposes. Based on the application of an interdisciplinary approach, the expediency of introducing clustering and cooperation in public administration of the development of forestry and fisheries and amateur fishing as objects of the tourist and recreational sphere is justified. The processes of globalization have led to the need to introduce crisis management tools in public administration. It is established that the ecosystem approach to public administration makes it possible to study and effectively develop tourist resources as much as possible to meet the needs of the population for recreation and recreation. The experience of foreign countries proves the effectiveness of applying cooperative and cluster models of activity which makes it possible to develop forestry and fisheries, amateur fishing as objects of the tourist and recreational sphere. In Ukraine, it is advisable to develop small and medium-sized businesses in forestry and fisheries, tourism and recreation, as well as amateur fishing. These measures will contribute to the self-employment of the population, the formation of modern, attractive and comfortable infrastructure, especially in rural areas. Positive changes will affect the image of Ukraine, the competitiveness of regional tourist and recreational products, their promotion and popularization in the domestic and world markets.

Ключові слова: публічне управління; лісове та рибне господарства; любительське рибальство; екотуризм; рекреація; кластери; кооперація; сталий розвиток.

Key words: public administration; forestry and fisheries; recreational fishing; ecotourism; recreation; clusters; cooperation; sustainable development.

Постановка проблеми. Розвиток туристично-рекреаційної сфери спрямований на врегулювання відносин між людьми та навколишнім середовищем. Туристично-рекреаційна привабливість регіонів забезпечується якісним станом наявних природних ресурсів, інфраструктури та сервісів, які в комплексі задовольняють потреби відпочиваючих, викликають у них позитивні емоції, відчуття комфорту і відновлення фізичних і нервово-психічних сил організму. Лісові та водні ресурси є вагомими складовими національної економіки та відіграють важливу роль у соціально-економічному й культурному житті суспільства, оскільки являють собою джерело задоволення матеріальних і духовних потреб (благ і послуг), виконують життєво необхідні функції (соціальні, екологічні, комунікацій, оздоровлення). Проблеми розвитку туристично-рекреаційної сфери переважно спричинені відсутністю системного підходу до формування відповідних державної, регіональних і місцевих стратегій і програм, реалізація яких стимулювала б створення сприятливих умов, зокрема в напрямі розвитку лісового й рибного господарств, для внутрішніх та іноземних туристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання розвитку туристично-рекреаційної сфери розглядали такі науковці, як С. Цимбалюк, І. Морозова (дослідження зеленого туризму в контексті розвитку нетрадиційної форми господарювання), О. Мельниченко (аналіз передумов розвитку сільського туризму як форми малого підприємництва для вирішення проблеми зайнятості населення, покращення його добробуту), С. Левцов (визначення перспектив розвитку послуг рекреаційної діяльності на державному і регіональному рівнях) та інші. Деякі аспекти розвитку лісового, рибного господарств та рекреаційної сфери розкриті такими авторами, як В. Чабанчук, М. Мельничук (дослідження можливостей використання лісових ландшафтів для розвитку туризму та рекреації), Р. Новіцький, М. Сербов (огляд проблем і перспектив рекреаційного рибальства), Н. Кравченко (аналіз сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційної сфери) та інші. Проблемам розвитку кооперативного руху й кластерів приділили увагу такі вчені, як А. Пантелеймоненко, В. Гончаренко (узагальнення зарубіжного досвіду функціонування рекреаційних кооперативів), О. Васильєва, Т. Оніпко, А. Щербак (доводять, що кластери є важливим засобом підвищення конкурентоспроможності галузей і соціально-економічного розвитку територій), В. Химинець (визначення кластерної моделі лісогосподарського комплексу в умовах сталого розвитку) та інші. Проте окремі питання щодо публічного управління розвитком лісового та рибного господарств як об'єктів туристично-рекреаційної сфери розкриті не в повній мірі.

Формулювання мети статті. На підставі застосування міждисциплінарного підходу обґрунтувати доцільність запровадження кластеризації та кооперації до публічного управління розвитком лісового й рибного господарства та любительського рибальства як об'єктів туристично-рекреаційної сфери.

Виклад основного матеріалу. Туризм є однією з популярних сфер сучасного життя, особливо набуває поширення екологічний (сільський, зелений) його різновид, розвиток якого без лісу й водоймищ складно уявити, адже саме ці ресурси відіграють важливу екологічну роль: виступають джерелом покращення клімату, місцем для життя різних живих істот [1, с. 276]. Як напрям рекреаційної діяльності екологічний туризм виконує пізнавальну, освітньо-наукову, виховну, спортивно-оздоровчу, естетичну й інші функції. Це особливий напрям відпочинку для людей, перевантажених повсякденними проблемами, побутом та урбаністичним пейзажем, передбачає усамітнення та спілкування з природою, проживання в сільській чи іншій екологічній місцевості [10, с. 199]. Щороку зелений туризм стає більш прибутковою галуззю економіки держав у всьому світі. Україні, з її багатим туристично-рекреаційним потенціалом (сприятливі природно-кліматичні умови, історико-культурні, етнічні надбання та інше), варто розглядати його як пріоритетний шлях розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем. До переваг зеленого туризму можна віднести [15, с. 41, 43]:

- екологічно орієнтований спосіб життя серед населення (відпочинок у екологічно чистих природних зонах і споживання таких же продуктів);
- сталий розвиток сільських територій, збільшення джерел доходу та кількості робочих місць у громадах;
- удосконалення житлового фонду, комунального облаштування територій та сільської інфраструктури;
- формування стійкої громадської позиції щодо збереження лісів і водойм, раціонального природокористування;
- відновлення етнічних і культурних особливостей (традицій, обрядів, народних промислів);
- формування культурно-освітнього рівня громадян;
- вдосконалення сфери надання туристичних і рекреаційних послуг: транспортування, торгівля, комунальне та побутове обслуговування, розваги й організація дозвілля тощо.

В Україні в усіх регіонах доцільно розвивати сільський туризм, який сприятиме раціональному використанню наявного природного потенціалу, зокрема лісових і водних ресурсів у туристично-

відпочинкових цілях, збереженню етнокультурної самобутності сільських громад, створенню й розвитку в них сфери рекреаційних послуг, оздоровленню аграрної галузі економіки, створенню нових робочих місць і розвитку креативних напрямів малого підприємництва (рибальство, збирання ягід, лікарських рослин), мінімізації відтоку молоді, покращанню інвестиційного клімату, підвищенню рівня конкурентоспроможності й фінансової автономії населених пунктів. Сьогодні більшість населення довгий час перебуває в стресових умовах життя, і тому для відновлення сил і покращення свого емоційного стану потребує хоч тимчасової взаємодії з природою. Це спонукає до організації й проведення на всіх рівнях публічного управління заходів з використання природних багатств для задоволення рекреаційно-оздоровчих потреб громадян.

З'ясовано, що ліси, за своїм призначенням і місцезнаходженням, виконують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах. Відповідно до Лісового кодексу в Україні їх поділяють на: господарські (38% від загальної кількості лісів у країні), захисні (33%), рекреаційно-оздоровчі (15%) та природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (14%). Вплив зелених насаджень на всі сторони людського життя надзвичайно багатогранний і має позитивне значення. Сьогодні в умовах тотального знищення лісів та освоєння безлісних регіонів з сухим кліматом, де практично відсутня природна дендрофлора, дуже актуальним стає створення штучних зелених насаджень для оптимізації оточуючого середовища та є потреба у розвитку рекреаційних лісів [18, с. 326-327]. До рекреаційних лісів відносяться зелені зони міст і приміських територій (сквери, сади, парки, лісопарки, дендропарки), ліси лікувально-оздоровчих закладів. Туристичні функції здійснюють спеціальні зони природоохоронних об'єктів, ліси вздовж туристичних маршрутів, автомобільних шляхів, водоохоронні, ґрунтозахисні, експлуатаційні ліси державного лісового фонду тощо [16, с. 148].

Водний туризм є видом підприємницької діяльності, який охоплює не лише різноманітні види послуг, а й потребує їх забезпечення в просторі й часі. Його потрібно розглядати як вид господарської діяльності, який надає послуги сільського, екологічного (зеленого), пізнавального та інших видів туризму, а не лише реалізувати спортивну складову відпочинку на воді [3, с. 314-315]. У більшості розвинених країн популярними й надзвичайними галузями в сфері туристичних і розважальних послуг є рибальський туризм і рекреаційне рибальство. Наприклад, у країнах ЄС біля 35% мешканців надають перевагу саме «зеленому» туризму, а 7% від загальної кількості туристів здійснюють подорожі саме заради спорту, у т.ч. спортивного рибальства. Любительське рибальство є потужним чинником впливу на водні екосистеми, їх тваринне й рослинне населення.

Сукупне вилучення водних біоресурсів у водоймах України сьогодні складає: промисел – 30-35%; любительське рибальство – 40-45%, у т.ч. підводне полювання, збирання раків, відлов креветок, заготівля мотилів, гамаруса тощо – 7%; незаконний лов біоресурсів – не менше 25-30%. Спортивне рибальство, як різновид любительського, здійснюється у порядку загального використання, з дотриманням установлених вимог до проведення спортивних змагань або кваліфікаційних нормативів. За умови встановлення на законодавчому рівні регулюючих правил і методів лову, вдосконалення інфраструктури для комфортного відпочинку українців та іноземних туристів рекреаційне рибальство може стати дуже прибутковою галуззю вітчизняної економіки [6]. За останні роки природне прісноводне рибальство зазнало негативних змін, переважно пов'язаних із впливом антропогенних чинників: забруднення рибальського середовища, евтрофікацією та закисленням водойм, інтенсивним розвитком гідроенергетики, будівництвом гідротехнічних споруд та інше. Зазначене спричинило перехід риболовної ловлі з природних прісноводних до штучно створених водойм об'єктами любительського та спортивного рибальства. Поділяємо думку, що на водних об'єктах має проводитись повний комплекс робіт із забезпечення рекреаційної риболовлі, зокрема розроблення системи моніторингу й екологічних індикаторів для спостережень. Це дозволить оперативно збирати інформацію для визначення змін стану популяції об'єктів іхтіофауни водойми для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення сталого використання біоресурсів і розвитку об'єкта господарювання у туристично-рекреаційній сфері [13, с. 55, 56].

Встановлено, що попит на рекреаційні послуги формується виходячи з усвідомлення людиною власних потреб у відновленні життєвих сил організму. Всі види рекреаційної діяльності інтегруються у рекреаційну послугу, яка залежить від результатів спільної діяльності між споживачами (рекреантами) та виробниками (суб'єктами господарювання) з метою задоволення індивідуальних потреб, з одного боку, й отриманням економічної вигоди – з іншого. Суб'єктами реалізації рекреаційної діяльності є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, бізнес структури, громадські та професійні організації. Проте, саме держава визначає основні пріоритети та створює рамкові умови розвитку рекреаційної сфери країни [5].

У світі поширені два підходи до вирішення проблем розвитку лісового й рибного господарств: кластерний та коопераційний. Кластери створюються для забезпечення розвитку підприємництва і регіональної економіки, що підтверджує їх конкурентні переваги на відміну від традиційних форм організації бізнесу. Стратегії розвитку кластерних утворень передбачають врахування інтересів кожного учасника (органів публічної влади, представників бізнесу й громадського сектору, освітян і науковців, мешканців) і території, де утворюється кластер, який має вагомий соціально-економічний, екологічний й інший значимість для конкретного регіону. Лісові екосистеми є чутливими до техногенного впливу, що породжує проблеми різного характеру. Тому органи місцевого самоврядування під час розробки стратегій і програм соціально-економічного розвитку мають демонструвати господарську (протекціоністську) позицію щодо забезпечення сталого розвитку, заохочувати різні форми співробітництва. З точки зору посилення конкурентоспроможності й привабливості

територій розвиток лісового господарства дозволить збільшити доходи місцевих бюджетів (сфера гостинності й громадського харчування, сувенірної справи тощо), інвестиції в туристичну й рекреаційну інфраструктуру, створити нові робочі місця тощо [14].

Процес створення та розвитку кластерів залежить від державної підтримки: нормативно-правового, організаційного, фінансового та іншого забезпечення. Кластери дозволяють максимально використати природний і людський потенціал. Так, у США проводиться ліберальна політика, за якої провідну роль відіграють органи регіональної влади, які спільно з потенційними учасниками кластерів розробляють і реалізують відповідні стратегії і програми. Саме програми з підтримки регіональних інноваційних кластерів сприяють підвищенню конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу. У Норвегії активно розвиваються кластери з розведення риби й екологічно чистих морепродуктів, які об'єднують риборозводні ферми, переробників риби, постачальників обладнання, виробників кормів, селекційні компанії, наукові й освітні заклади, фінансові установи. Розведенням атлантичного лосося й форелі займаються понад 160 муніципалітетів уздовж усього узбережжя, у господарствах зайнято більше 6000 осіб. Діяльність кластерів спрямована на посилення взаємодії представників бізнесу, закладів освіти та науки через реалізацію спільних інноваційних проектів, що, в свою чергу, позначається на зростанні результативних показників індустрії аквакультури. У рамках кластера відбувається обмін досвідом, просування продукції, проведення досліджень ринків, організація освітніх програм і відвідувань інших країн [7-8, 17].

В Австрії лісовий кластер є координатором між політикою, бізнесом і наукою, та сприяє підвищенню міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, поширенню інновацій у лісовому секторі. Наприклад, у кластері Штирія на 5300 підприємствах працює 58000 осіб, обсяг реалізації становить 4 млрд євро. Прикладами еколого-економічних проектів є: організація та проведення лісових прогулянок для школярів, що дозволяє виховати у них відчуття гармонії та поваги до природи, популяризувати професію лісника; розвиток дерев'яного будівництва: створення додаткових робочих місць та екологічного, дружнього до природи й здоров'я людей житло. Лісовий кластер Фінляндії формують приблизно 1300 целюлозно-паперових, деревообробних компаній і меблевих підприємств із загальною кількістю зайнятих 12000 осіб. У країні державна політика щодо розвитку лісових кластерів передбачає, що в умовах конкурентної боротьби діяльність промислових підприємств має враховувати екологічні фактори й відповідати вимогам клієнтів. Максимальне забезпечення закритого циклу циркуляції води позитивно позначилось на зменшенні рівня забруднення атмосфери й обсягів промислових відходів. Брак власних енергоресурсів сформував попит на енергоефективні технології, відносна нестача лісових ресурсів (для експортоорієнтованого виробництва) стимулювала поглиблення процесів перероблення сировини. Компанії лісового кластера у стратегії свого розвитку роблять ставку на екологічності готової продукції і використаних технологій [12, с. 97, 98].

Процеси глобалізації призвели до потреби запровадження у публічному управлінні інструментів антикризового управління. В основу даної концепції покладено поняття циклічного розвитку, керованості, обмеженості ресурсів, браку часу, мотивації, ризиковості прийняття управлінських рішень тощо. Навіть з усталеним функціонуванням економіки практично всі підприємства, організації, фірми мають вживати заходів щодо запобігання передкризовим і кризовим явищам. Даний вид діяльності органів місцевого самоврядування забезпечить збереження певної структури місцевої економіки, її сталий розвиток і згладжування негативних наслідків криз різної природи. Формування і розвиток кластерів є ефективним інструментом залучення прямих іноземних інвестицій та активізації зовнішньоекономічної інтеграції. Розвиток кластерів, зокрема в сфері лісового та рибного господарств, дозволить створити додану вартість, підвищити рівень національної технологічної бази, швидкість і якість економічного зростання шляхом придбання і впровадження новітніх технологій та обладнання, отримання суб'єктами кластеру доступу до сучасних методів управління і спеціальних знань, ефективних можливостей виходу на міжнародні ринки [2].

Через недостатнє фінансування більшість сільських громад в Україні не має належної туристично-рекреаційної та культурної інфраструктури, яка б відповідала сучасним вимогам для задоволення потреб мешканців. Тому зазначимо, що в нашій країні варти розвивати обслуговуючі кооперативи, діяльність яких дозволить розвинути й покращити зелений туризм, нетрадиційні види оздоровлення (фіто-, апітерапія та інше), облаштувати місця для відпочинку й риболовлі, очищувати водойми й ліси, створювати об'єкти готельно-ресторанної, культурно-розважальної та інших сфер. Органи публічної влади повинні заохочувати населення до створення таких кооперативів, прийняття участі у програмах розвитку туристично-рекреаційної сфери на державному, регіональному і місцевому рівнях, у конкурсах громадських проектів, у т.ч. за рахунок міжнародної технічної допомоги [11, с. 290].

Зазначимо, що лісогосподарська галузь є домінуючою в окремих районах України, тому забезпечення її сталого розвитку позитивно вплине не лише на природний баланс та економіку конкретного регіону, а й сприятиме покращенню екологічної ситуації в цілому. Зелений туризм орієнтований на використання сільських населених пунктів для відпочинку в екологічно чистих умовах. Тому, на наш погляд, в державі потрібно активізувати роботу зі створення кооперативів у сільській місцевості, що позитивно позначиться на використанні лісових і водних ресурсів, сприятиме розвитку рекреаційного господарства, під яким розуміють «сукупність підприємств, установ, організацій, що виконують соціально-економічні функції, пов'язані з рекреаційним відтворенням населення незалежно від місця розташування відповідних господарських одиниць, їх відомчої підпорядкованості, і використовують для цього природний, історико-культурний, соціально-економічний потенціал територій» [4]. Ці кооперативи надаватимуть послуги у сфері промисельного

(рибальство, мисливство, збирання ягід, грибів, лікарських рослин), науково-природничого та культурно-пізнавального (вивчення екосистем і ландшафтів, біології різних видів тварин, птахів, риб і рослин, історико-археологічних і етнографічно-краєзнавчих (звичаїв, традицій, обрядів, народних ремесл, фольклору) особливостей місцевості), спортивно-оздоровчого й інших видів екологічного туризму, які можуть комбінуватись і доповнювати один одного залежно від наявної рекреаційно-ресурсної бази, можливостей суб'єктів господарської діяльності, потреб відпочиваючих тощо.

У США, наприклад, діяльність рекреаційних обслуговуючих кооперативів спрямована на запровадження спеціальних програм, зокрема «Генеральний план відпочинку громад», і проектів, що дозволяє підтримувати й створювати нові об'єкти для обслуговування мешканців, простори для розширення можливостей для відпочинку й спорту, забезпечити широкий спектр лікувально-оздоровчих послуг у лісо-парковій та сільській місцевості різним цільовим і віковим групам учасників із різним рівнем здібностей і фізичних можливостей [9]. З'ясовано, що у США на 1 дол. затрат у рекреаційному рибальстві дохід у середньому становить біля 17 дол. Загальна кількість рибалок-аматорів складає не менше 10% від загальної чисельності населення країни. У 2010 р. у країнах ЄС нараховувалось понад 16000 підприємств і ринків, які займались господарською діяльністю у сфері рекреаційного рибальства та забезпечували майже 150000 робочих місць. Їх послугами користувались 25 млн. риболовів, що складало майже 6,5% населення країн ЄС, а річний фінансовий обсяг послуг сягав біля 7 млрд. євро. Зарубіжний досвід засвідчує розвиток дохідної індустрії, яка поставляє на ринки високоякісні вироби (вудилища, штучні принади, гачки та ін.). Лише 12-15% загальних витрат рибалки безпосередньо відносяться до риболовлі, у т.ч. витрати на придбання ліцензії або оплати членських внесків, більшість – це «витрати забезпечення», які пов'язані із транспортними витратами, найманням житла, придбанням різних супутніх аксесуарів, одягу, спорядження тощо [13, с. 52-53].

Висновки. Таким чином, можемо зазначити, що туризм і рекреація є важливими індикаторами сталого розвитку будь-якого регіону і держави в цілому, головним джерелом працевлаштування місцевого населення та наповнення місцевих бюджетів. Встановлено, що екосистемний підхід до публічного управління дозволяє максимально дослідити й ефективно розвивати туристично-рекреаційні ресурси для задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні. В усьому світі набуває популярності екотуризм, який надає людині можливостей отримати повноцінний відпочинок (відновити духовні, психічні й фізичні сили) в умовах природного середовища. З іншого боку, він дозволяє розвивати сільську місцевість й віддалені куточки країни, змінювати відношення суспільства до природи, ставлячи у пріоритет – її збереження та розвиток.

Досвід зарубіжних країн доводить ефективність застосування кооперативної й кластерної моделей співробітництва, що дозволяє розвивати лісове господарство та любительське рибальство в регіонах як об'єктів туристично-рекреаційної сфери. Ключовою ознакою кластеру є інноваційна орієнтованість, тому реалізація кластерної політики передбачає налагодження взаємодії між органами публічної влади, бізнесом і науково-освітніми закладами, що сприяє вдосконаленню й підвищенню ефективності в діяльності всіх учасників. На рівні сільських територій варто розвивати зелений туризм і обслуговуючу кооперацію, що змінить ставлення у суспільстві до лісових і водних ресурсів.

Тому в Україні доцільно розвивати малий і середній бізнес у лісовому й рибному господарствах, туристично-рекреаційній сфері, а також любительське рибальство. Це сприятиме самозайнятості населення, формуванню сучасної, привабливої та комфортної інфраструктури, особливо у сільській місцевості. Позитивні зміни позначаться на іміджі України, конкурентоспроможності регіональних туристичних і рекреаційних продуктів, їх просуванні й популяризації на вітчизняному й світових ринках. Саме цим питанням і будуть присвячені наші подальші дослідження.

Список літератури.

1. Бондарчук Н. В. Актуальні питання правового режиму лісів України. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 276-279.
2. Васильєва О. І. Застосування кластерного підходу в соціально-економічному розвитку територій. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2016. № 1(14). С. 132-138.
3. Ганжа Я. Л., Бондар В. В. Кластерна форма організації водного туризму. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 3. Вип. 2. С. 314-319.
4. Кравченко Н. О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку. Ніжин : МІЛАНІК, 2007. 172 с.
5. Левцов С. Поняття рекреаційної послуги як продукту рекреаційної діяльності. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 37. С. 443-450.
6. Новіцький Р. О. Рекреаційне рибальство в Україні: масштаби, обсяги, розвиток. *Екологія і природокористування*. 2015. Вип. 19. С. 148-156.
7. Оніпко Т. А. Інноваційні кластери Норвегії: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. С. 68-72.
8. Оніпко Т. А. Інноваційні кластери США як фактор зростання конкурентних переваг країни. *Молодий вчений*. 2017. № 7(47), липень. С. 444-450.
9. Пантелеймоненко А.О., Гончаренко В.В. Кооперативи у сфері рекреаційних послуг: досвід США. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019, вип. 3(36). С. 36-44.
10. Піменов В. Г. Розвиток екологічного туризму в Україні: основні поняття, проблеми, сучасний

стан. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2018. Вип. 52. С. 198-208.

11. Приліпко С. М. Розвиток обслуговуючої кооперації сільських територій: теорія та практика : монографія. Київ : ТОВ «Август Трейд», 2019. 372 с.
12. Прокопович О. Р. Європейський досвід впровадження еколого-економічних проектів у діяльність лісових кластерів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.15. С. 96-100.
13. Сербов М. Г. Наукове підґрунтя розвитку рекреаційного рибальства у водоймах України. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2012. № 2. С. 49-64.
14. Химинець В. В. Кластерна модель лісгосподарського комплексу в умовах сталого розвитку Карпатського регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Вип. 3(40). С. 194-198.
15. Цимбалюк С. Я., Морозова І. В. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. *Екологічні науки*. 2019. № 5(24), т. 1. С. 41-45.
16. Чабанчук В., Мельничук М. Використання поліських лісових ландшафтів Рівненщини у рекреації та туризмі. *Наукові записки*. 2015. № 2. С. 147-152.
17. Щербак А. Кластерна політика Норвегії. *Економіст*. 2015. № 9, вересень. С. 34-35.
18. Яценко А. Д. Основні види рекреації та туризму у територіальних рекреаційних лісокультурних системах Північно-Західного Приазов'я. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 25. С. 326-333.

References.

1. Bondarchuk, N. V. (2012) "Current issues of the legal regime of forests of Ukraine". *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, № 4, pp. 276-279.
2. Vasylieva, O. I. (2016) "Application of the cluster approach in the socio-economic development of territories". *Publitchne upravlinnya ta mytne administruvannya*, № 1(14), pp. 132-138.
3. Ganzha, J. L., Bondar, V. V. (2011) "Cluster form of organization of water tourism". *Naukovi pratsi Poltavskoyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, № 3, vol. 2, pp. 314-319.
4. Kravchenko, N. O. (2007) "Recreational economy of Polissya: current state and prospects of development". Nizhyn : MILANIK, 172 p.
5. Levtsov, S. (2013) "The concept of recreational services as a product of recreational activities". *Efektivnist derzhavnoho upravlinnya*, vol. 37, pp. 443-450.
6. Novitsky, R. O. (2015) "Recreational fishing in Ukraine: scale, volume, development". *Ekolohiya i pryrodokorystuvannya*, vol. 19, pp. 148-156.
7. Onipko, T. A. (2017) "Innovative clusters of Norway: current status and prospects". *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, pp. 68-72.
8. Onipko, T. A. (2017) "US innovation clusters as a factor in the growth of the country's competitive advantages". *Molodyy vchenyy*, № 7(47), pp. 444-450.
9. Panteleymonenko, A. O., Goncharenko, V. V. (2019) "Cooperatives in the field of recreational services: the experience of the United States". *Tsentrlnoukrayinskyi naukovyy visnyk*. Ekonomichni nauky, vol. 3(36), pp. 36-44.
10. Pimenov, V. G. (2018) "Development of ecological tourism in Ukraine: basic concepts, problems, current state". *Visnyk Kharkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kultury*, vol. 52, pp. 198-208.
11. Prylipko, S. M. (2019) "Development of service cooperation of rural areas: theory and practice": monohrafiya. Kyiv : Avhust Treyd, 372 p.
12. Prokopovych, O. R. (2012) "European experience in implementing environmental and economic projects in the activities of forest clusters". *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, vol. 22.15, pp. 96-100.
13. Serbov, M. H. (2012) "Scientific basis for the development of recreational fishing in the reservoirs of Ukraine". *Vodni bioresursy ta akvakul'tura*, № 2, pp. 49-64.
14. Khymynets, V. V. (2013) "Cluster model of the forestry complex in terms of sustainable development of the Carpathian region". *Naukovyy visnyk Uzhorodskoho universytetu*, vol. 3(40), pp. 194-198.
15. Tsymbalyuk, S. Ya., Morozova, I. V. (2019) "Rural tourism as a promising area of domestic tourism". *Ekolohichni nauky*, № 5(24), vol. 1, pp. 41-45.
16. Chabanchuk, V., Melnychuk, M. (2015) "Use of Polissya forest landscapes of Rivne region in recreation and tourism". *Naukovi zapysky*, № 2, pp. 147-152.
17. Shcherbak, A. (2015) "Cluster policy of Norway". *Ekonomist*, № 9, pp. 34-35.
18. Yatsenko A. D. (2013) The main types of recreation and tourism in the territorial recreational forestry systems of the North-Western Priazovye. *Heohrafiya ta turyzm*, vol. 25, pp. 326-333.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2020 р.